

Ekonometrian perustyökaluja

Mika Meitz

Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos, Taloustiede
Helsingin yliopisto

Taloustieteen termejä ja sovellutuksia, 13.4.2016

Johdanto

- Esimerkkejä käytännön talouspoliittisista kysymyksistä:
  - Kuinka suuri vaikutus valtion kulutusmenojen kasvulla/laskulla on BKT:n kasvuun/laskuun?
  - Kuinka paljon tupakkaverojen nostaminen laskee tupakan kulutusta?
  - Mikä tulee olemaan ensi vuoden inflaatio?
  - Millä todennäköisyydellä maan talous ajautuu taantumaan vuoden X aikana?
- Kaikkiin näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää numeerista vastausta.
- Vastauksia tämäntyyppisiin kysymyksiin pyrkii antamaan ekonometria.

Johdanto

- Monien taloudellisten toimijoiden, kuten keskuspankkien, valtioiden talouspolitiikasta vastaavien tahojen sekä sijoittajien, tekemät politiikkapäätökset ja toimenpiteet edellyttävät tietoa taloudellisten muuttujien välisistä suhteista.
  - Näihin kysymyksiin vastaaminen edellyttää sellaisten menetelmien käyttämistä, joiden avulla kysymyksiin voidaan antaa mahdollisimman tarkka vastaus.
- Soveltavan taloustieteellisen tutkimuksen ja samalla käytännön päätöksenteon peruslähtökohtana on aineisto tarkasteltavasta ilmiöstä.
- Aineiston laadusta ja ominaisuuksista sekä käytettävistä menetelmistä riippuen tehtävät johtopäätelmät ja politiikkapäätökset ovat oikeansuuntaisia tai virheellisiä.

Johdanto

- Edellä mainittuihin kysymyksiin vastattaessa taloustieteelliset teoreettiset mallit antavat usein oman vastauksensa.
  - Esimerkiksi tupakan kulutuksen tulisi laskea sen hinnan noustessa.
  - Useimmiten tämänhetkistä korkeaa inflaatiota seuraa korkea inflaatio myös ensi vuonna.
- Talousteoria saattaa siis antaa vastauksena vaikutuksen tai toimenpiteen aiheuttaman suunnan, mutta tarkkaa numeerista arvoa ne eivät useinkaan anna.
  - Taloudellisia aineistoja analysoimalla voidaan antaa täsmällisempiä vastauksia.
  - Tähän analyysiin kohdistuu aina tiettyä epävarmuutta. Esimerkiksi eri ajankohtina tai eri maissa kerätyt aineistot antavat tyypillisesti hieman eri tulokset.

Muuttujien välisistä suhteista

Kausalisuussuhteista

- Minkälaisia kausalisuussuhteita taloudellisten muuttujien välillä on?
  - Aiheuttaako jossain muuttujassa tapahtunut merkittävä muutos muutoksen (ja minkä suuruisen muutoksen) toisessa muuttujassa?
- Kausaliteetin tutkiminen taloustieteissä on huomattavasti vaikeampaa kuin monissa muissa tieteissä.
  - Esimerkiksi lannoittaminen johtaa korkeampiin satomääriin.
  - Vastaavasti verojen korotuksen vaikutus verotuloihin ei ole yhtä ilmeinen.
  - Taloudessa muuttujat ovat voimakkaasti sidoksissa toisiinsa, jolloin on paikoin vaikea päätellä mikä muuttuja aiheuttaa minkäkin muutoksen.
- Näistä haasteista huolimatta käytännön päätöksenteossa ja taloustieteellisessä tutkimuksessa tutkijat pyrkivät lähestymään näitä kysymyksiä ns. ekonometrisin menetelmin.

Muuttujien välisistä suhteista

Kontrolloidut satunnaiskokeet

- Luonnollisten koeasetelmien puuttuessa taloustieteessä käytetään joskus ns. kontrolloituja satunnaiskokeita (randomized controlled experiments).
  - Osaan otokseen kuuluvista yksiköistä on kohdistettu toimenpide (esim. verojen korotus), kun taas toinen osa toimii kontrolliryhmänä, jolle tätä toimepidettä ei ole tehty.
  - Toimenpiteen vaikutusta voidaan arvioida vertailemalla näitä kahta ryhmää. Ryhmien välillä mahdollisesti ilmenevät erot voidaan tulkita kausaliseeksi vaikutukseksi.
- Tulosten luotettavuuden kannalta satunnaiskokeen onnistunut toteuttaminen on keskeinen vaatimus.
- Taloudellisten muuttujien, erityisesti makromuuttujien kuten kokonaistuotannon tai inflaation, analyysissä tämänkaltaiset menetelmät ovat kuitenkin useimmiten epävarmoja, suorastaan mahdottomia.

Muuttujien välisistä suhteista

Kontrolloidut satunnaiskokeet: Esimerkkinä ns. palkkaregressio

- Kuinka paljon yksi lisävuosi koulutusta vaikuttaa tulevaan palkkatasoon?
- Optimaalisessa kontrolloidussa kokeessa koulutustason vaikutusta voidaan arvioida vakiomalla muiden tekijöiden vaikutukset.
- Käytännössä turvaudutaan reaali maailman aineistoon palkoista ja koulutustasoista.
  - Nyt kuitenkin koulutustaso on aivan ilmeisesti korreloitunut joidenkin muiden tekijöiden, kuten ihmisten oppimiskyvyn, kanssa.
  - Näin ollen saatavat tulokset koulutustason vaikutuksesta palkkaan ovat todennäköisesti harhaisia ilman lisäoletuksia ja monimutkaisempia menetelmiä.

Muuttujien välisistä suhteista

Ennustaminen

- Taloudellisten muuttujien tulevien arvojen ennustaminen on yksi keskeisimmistä tavoitteista niin tutkimuksessa kuin erityisesti päätöksenteossa.
- Ennustaminen ei välttämättä vaadi kausalisuussuhteiden selvittämistä.
- Ennustamisen yhteydessä ongelmaksi saattavat tulla mahdolliset rakenteelliset muutokset, jotka muuttavat tutkittavan ilmiön käyttäytymistä.
  - Taloudellisen kasvun ja rahapolitiikan välinen yhteys: Rahapolitiikan tavoitteet ja toimenpiteet ovat vaihdelleet eri vuosikymmeninä.
  - Toinen esimerkki: Tutkija saattaa onnistua rakentamaan mallin, jonka perusteella hän kykenee ennustamaan tulevia osakemarkkinatuottoja jollakin aikaperiodilla ja tietyissä olosuhteissa, kuten esimerkiksi taloudellisen taantuman aikana.
  - Sama malli ei kuitenkaan välttämättä toimi talouden kasvaessa.

Aineistotyypit

Kokeelliset ja reaali maailman aineistot

- Kokeelliset aineistot (experimental data) perustuvat edellä kuvattuihin kontrolloituihin kokeisiin.
- Koska taloustieteessä näiden kokeiden toteuttaminen on todellisuudessa usein vaikeaa ja kallista, aineistot perustuvat tyypillisesti reaali maailman tapahtumiin.
- Reaali maailmaa kuvaavat aineistot voivat olla esim. erilaisia kyselytutkimuksia, kansantalouden tilinpitoon tai rahoitusmarkkinoilta saatavaan tietoon perustuvia tilastoaineistoja.
- Aineistot voidaan karkeasti jakaa kolmeen eri luokkaan:
  - Poikkileikkausaineistot
  - Aikasarja-aineistot
  - Paneeliaineistot

Aineistotyypit

3 eri aineistoluokkaa

- Tarkastellaan esimerkkinä julkisia kulutusmenoja eri OECD-maissa.
- Riippuen tutkittavasta kysymyksestä tai hypoteesista, tilastoaineisto voi periaatteessa olla mikä tahansa edellä mainituista kolmesta vaihtoehdosta.
- Poikkileikkausaineistossa tilastoaineisto koostuu kulutusmenoista eri maissa tietynä vuotena.
- Aikasarja-aineiston tapauksessa tietyn maan kulutusmenoja seurataan useiden vuosien ajan.
- Paneeliaineisto yhdistää kaksi edellistä: Siinä kulutusmenoja seurataan eri maissa tiettyjen vuosien ajan.

Aineistotyypit

Poikkileikkausaineisto

- Julkiset kulutusmenot ja BKT eri maissa vuonna 2007 (maan omassa valuutassa, miljardia):

Maa	Julkiset kulutusmenot	BKT
Suomi	30,21	165,38
Ranska	369,19	1638,29
Saksa	410,44	2254,45
Kreikka	30,11	182,17
Espanja	152,56	797,36
Ruotsi	621,24	2787,68
Iso-Britannia	215,03	1166,01
Yhdysvallat	1648,27	11726,96

- Tämän aineiston perusteella voidaan tutkia tarkemmin mm. julkisten kulutusmenojen ja BKT:n välistä suhdetta eri maissa tietynä ajankohtana.
  - Käytännössä aineistossa tulisi tietenkin olemaan vielä enemmän havaintoja mitä edellä olevassa taulukossa esitetään (sama koskee muita tämän esityksen esimerkkiaineistoja).

Aineistotyypit

Aikasarja-aineisto

- Suomen julkiset kulutusmenot ja BKT vuosina 2007–2009 (miljardia euroa)

Suomi	Julkiset kulutusmenot	BKT
2007	30,21	165,38
2008	30,94	166,91
2009	31,24	153,32

- Tämän aineiston perusteella voidaan tutkia Suomen julkisten kulutusmenojen ja BKT:n suhdetta ja siinä ajan kuluessa tapahtuneita muutoksia.

Aineistotyypit

Paneeliaineisto

- Suomen ja Saksan julkiset kulutusmenot ja BKT vuosina 2007–2009 (miljardia euroa)

Maa	Vuosi	Julkiset kulutusmenot	BKT
Suomi	2007	30,21	165,38
Suomi	2008	30,94	166,91
Suomi	2009	31,24	153,32
Saksa	2007	410,44	2254,45
Saksa	2008	419,99	2276,73
Saksa	2009	432,03	2169,28

- Tämän aineiston, jossa käytännössä tulisi olemaan myös muita valtioita ja niiden havaintoja eri vuosien ajalta, voidaan tutkia kaikkia niitä kysymyksiä mitä voidaan tutkia erikseen aikasarja- ja poikkileikkausaineistoissa.
- Paneeliaineistojen avulla tulokset saattavat kuitenkin joissain tapauksissa olla luotettavampia, vaikkakin myös käytettävät menetelmät ovat monimutkaisempia kuin poikkileikkaus- ja aikasarja-aineistojen tapauksessa.

Ekonometria

- Jotta edellä pohdittuihin kysymyksiin voidaan vastata käyttäen saatavissa olevia tilastoaineistoja, tarvitaan menetelmiä joiden avulla aineistoja voidaan analysoida.
- Esimerkkikysymyksenä edellisten lisäksi voisi olla mm. ovatko talouden elvytystoimenpiteet julkisia kulutusmenoja kasvattamalla vaikuttaneet tilastollisesti merkitsevästi maiden BKT:n kasvuun?
- Tai päinvastoin, kuinka suuri vaikutus BKT:hen tulee olemaan valtiotalouden kiristämistoimenpiteillä?
- Tätä, tai vastaavia, kysymyksiä voidaan lähestyä taloustieteessä ekonometrisin menetelmin.

Ekonometria

Mitä ekonometria on?

- Yhden luonnehdinnan mukaan ekonometria on matemaattisten ja tilastollisten menetelmien soveltamista taloustieteellisiin aineistoihin.
- Ekonometria tuo taloustieteeseen ja taloudellisten muuttujien analyysiin työkaluja, joiden avulla voidaan mitata muuttujien välisiä suhteita, muodostaa muuttujille ennusteita jne.
- Useimmiten ekonometrinen analyysi lähtee liikkeelle teoreettisesta taloustieteellisestä mallista.
  - Perustuen talousteoriaan, mitkä muuttujat selittävät toisissa muuttujissa tapahtuvaa vaihtelua?
  - Mitkä muuttujat ovat hyödyllisiä ennustettaessa jonkin muun muuttujan, tai muuttujien, tulevia arvoja?
- Näiden menetelmien avulla pystytään myös vastaamaan useimpiin talouspolitiikan toteuttamisesta nouseviin kysymyksiin.

Ekonometria

Ekonometrisen analyysin eri vaiheita

- Soveltavan ekonometrisen analyysin eri vaiheita:
  - Aineisto
    - Analysoitavan aineiston tulisi olla mahdollisimman luotettavaa.
    - Käytännössä usein aineiston saatavuus ja luotettavuus saattaa olla kyseenalaista. Aineisto saattaa myös mm. sisältää useita poikkeavia havaintoja, jotka vaikeuttavat aineistosta tehtäviä johtopäätöksiä.
  - Teoreettinen taloustieteellinen malli ja tuntemus tutkittavasta ilmiöstä
    - Ennakkotieto tutkittavasta ilmiöstä teorian ja käytännön tasolla mahdollistaa osaltaan saatavien tulosten luotettavuuden arvioinnin.
  - Ekonometrisen mallin valitseminen
    - Minkälaisella mallilla tutkimuskysymystä voidaan lähestyä?
  - Mallin estimointi tilastollisia ohjelmistoja käyttäen
    - Tilastolliset ja ekonometriset ohjelmistot hoitavat käytännön laskennan tutkijan antamien "käskyjen" mukaan.
  - Tulosten tulkinta ja johtopäätökset

Lineaarinen regressiomalli

Esimerkki: Julkisten kulutusmenojen vaikutus BKT:een

- Mikä vaikutus esim. 10% julkisten kulutusmenojen kasvulla on BKT:n tasoon?
- Oletetaan, että tutkijalla on käytössään poikkileikkausaineistoa vuodelta 2007 eri OECD maista (39 maata).
- Tässä tapauksessa, ja yleensäkin ekonometriassa, perusmalli on ns. lineaarinen regressiomalli

$$Y_i = \alpha + G_i\beta + \varepsilon_i,$$

jossa Y_i on BKT ja G_i julkiset kulutusmenot (government expenditure) maassa i .

- Mallissa ε_i on mallin virhetermi, joka koostuu kaikesta siitä vaihtelusta Y_i :ssä mitä G_i ei selitä.
- Parametrien α and β optimaaliset arvot estimoidaan käytettävän aineiston perusteella.

Lineaarinen regressiomalli

Julkisten menojen vaikutus BKT:een

- Tuloksena saatiin estimoitu malli

$$Y_i = -8.40 + 10.27G_i$$

(16.92)   (0.51)

jossa suluissa ovat parametrien “keskivirheet” osoittavat estimointiepävarmuutta.

- Näin ollen 100 yksikön julkiset kulutusmenot ($G_i = 100$) vastaavat 1018.60 yksikön BKT:ta ($Y_i = 1018.60$). Edelleen 110 yksikön julkiset kulutusmenot 1121.30 yksikön BKT:ta. Täten 10 yksikön kasvu julkisissa kulutusmenoissa merkitsee siis 102.7 yksikön kasvua BKT:ssa.

Ekonometria ja Tilastotiede

Mitä eroa näillä kahdella on?

- Yleisellä tasolla ekonometria kehittää ja soveltaa tilastollisia menetelmiä taloustieteellisiin tutkimuskysymyksiin.
  - Myös tilastotieteessä lineaarinen regressiomalli on kaikkein keskeisin analyysiväline.
  - Ekonometria voidaan nähdä eräänä tilastotieteen ja matematiikan sovellusalueena.
- Taloudellisten ilmiöiden ja aineistojen erityispiirteistä johtuen käytettävät menetelmät poikkeavat monista muista tilastotieteen sovellusaloista.
  - Taloudelliset aineistot syntyvät pääosin monimutkaisten reaali maailman ilmiöiden tuloksena, jolloin myös käytettävien menetelmien tulisi olla sopivia näiden piirteiden tutkimisen kanssa.
  - Esimerkiksi taloudellisten aikasarjojen analyysissä saattaa ilmetä kausivaihtelua tai trendinomaista kehitystä ylös- tai alaspäin, joka on otettava huomioon ekonometrissa mallia ja sitä myöden analyysijä tehtäessä.

Ekonometria ja Tilastotiede

Ekonometrian suosio kasvaa

- Uusien teoreettisten taloustieteellisten mallien myötä myös erilaisten ekonometrinen menetelmien tarve kasvaa koko ajan.
  - Voidaan kysyä, että mitä arvoa talousteoriolla on mikäli niiden käyttökelpoisuutta ei testata käytännön soveltavassa taloustieteellisessä analyysissä taloudellisia aineistoja hyödyntäen?
- Laadukkaita ja täsmällisiä numeerisia ennusteita tarvitaan koko ajan enemmän, kun esim. erilaisten rahoitusinstrumenttien valikoima kasvaa ja toisaalta kun erilaisia aineistoja on tekniikan kehittymisen ansiosta saatavilla koko ajan enemmän
- Kaiken kaikkiaan nykyään ekonometriset menetelmät ovat varsin kehittyneitä. Täten ne kykenevät antamaan (suhteellisen) luotettavia arvioita ja ennusteita käytännön päätöksenteon pohjaksi.

Ekonometria @ HY

Ekonometrian opetus ja tutkimus Helsingin yliopistossa

- HY:n taloustieteen opiskelijoille on tarjolla paljon mielenkiintoisia ekonometrian kursseja
  - Ekonometrian johdantokurssi (kandi)
  - Advanced Econometrics (maisteri)
  - Time Series Econometrics
  - Bayesian Econometrics
  - Macroeconometrics
  - Empirical Macroeconomics
  - Financial Econometrics
  - Nonlinear Time Series Econometrics
  - Applied Time Series Econometrics
  - Applied Microeconometrics
- Ekonometrian, erityisesti aikasarjaekonometrian ja rahoitusekonometrian, tutkimus taloustieteen yksikössä on kansainvälisesti korkeatasoista ja tarjoaa hyvän pohjan jatko-opinnoille.

Kiitos!